

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Антонюк П.Є., Антощук А.О., Куций Р.В. Тактика отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. № 5/2021. С. 281–289. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.39>

Олег Баулін*

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вторгнення 24.02.2022 р. в Україну російських збройних сил вже на сьогодні призвело до загибелі не одного десятку тисяч людей. Військову агресію проти України супроводжують масові вбивства мирних мешканців на тимчасово окупованих територіях, після звільнення яких всьому світу відкрилися жахливі сліди жорстокого поводження російських вояків із стариками, жінками і дітьми, які стали жертвами міжнародних злочинів.

Як відомо, масові поховання знайдені на теренах Бучанської, Бородянської, Макаріївської та інших громад Київської області, існують вони в оточеному Маріуполі та біля нього. З початку цієї війни десятки тисяч осіб зникли безвісті. На землях, де велись бої, з'явилися сотні безіменних поховань з тілами і залишками людей, а також наспіх створені «братські могили» й різні вимушені санітарні масові поховання російських військових, керівництво яких не прагне їх забирати.

Визнані у ст. 3 Конституції України головні цінності української держави та визначені у ст. 1 КК і ст. 2 КПК України завдання кримінальної юстиції зобов'язують працівників національних судових і правоохоронних органів та правозахисних інституцій встановити обставини кожного вчиненого проти нашої країни і наших людей кримінального правопорушення, особу кожної жертви і кожного російського військового злочинця й справедливо засудити та покарати останніх.

Виконання вказаних обов'язків робить необхідним вилучення під час кримінального провадження трупів із місць масових поховань і могил на місцевих та церковних цвинтарях й інших місцях, на яких захоронення було дозволено органами державної влади або місцевого самоврядування. Вилучення трупа з могили у правовій теорії називають ексгумацією трупа. Ця дія здійснюється з метою забезпечення збирання та перевірки доказів у кримінальному провадженні шляхом проведення огляду, впізнання трупа, судово-медичних експертиз та інших процесуальних дій. При цьому ефективність зазначених дій та допустимість для використання у доказуванні їхніх результатів залежить, перш за все, від правильно організованої і проведеної у відповідності до вимог закону ексгумації трупа, проблематика якої має давні коріння але у наше складне сьогодення, на жаль, стала особливо актуальною.

Термін «ексгумація» походить від латинського «ex» – «з, поза, назовні» і «humus» – «земля, ґрунт» – виїмання трупа з місця поховання [1, с. 331]. І хоч вказаний термін з'являється у національному законодавстві лише у 2-й половині XX століття, на теренах сучасної України відкриття гробів із тілами мертвих людей давно каралося у кримінальному порядку [2, с. 437].

В Україні в останні роки питанням проведення ексгумації трупа у кримінальному провадженні досліджували В. І. Галаган, М. Й. Кулик, Н. С. Моргун, Ю. В. Терещенко, Я. Ю. Конюшенко та інші автори [3; 4; 5].

* Завідувач відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук, доцент.

Ключові положення, які регулюють проведення ексгумації трупа в умовах воєнного стану, зосереджені у ст.ст. 223, 230, 238, 239, 615 КПК України, аналіз яких у системному зв'язку з іншими положеннями цього кодексу, дає підстави вважати *ексгумацію трупа* слідчою (розшуковою) дією, що проводиться за постановою прокурора. Вона полягає у вилученні трупа з місця його поховання в присутності слідчого, понятих, судово-медичного експерта та за необхідності інших осіб (свідків, потерпілих родичів померлого, спеціалістів-криміналістів, вибухотехніків, ентомологів тощо. Ця дія пов'язана з оглядом могили та місцевості, на якій вона розташована, так і труни та трупа, його одягу й інших об'єктів і предметів, що знаходяться в могилі. У випадку застосування безперервного відеозапису під час її проведення поняті можуть бути відсутні. У разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи. Впізнання може мати місце як в ході ексгумації, так і окремо. Під час ексгумації можуть вилучатися зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень, та предмети, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Про проведення даної дії слідчим складається протокол, який підписують усі її учасники. У ньому зазначаються відомості про місце і час проведення ексгумації, коло учасників та їх статус і роль, про всі дії, що були здійснені, у тій послідовності, у якій вони відбувалися, про їх наслідки та результати; все описується у вигляді, у якому воно спостерігалось під час проведення ексгумації, а також вилучені для досліджень об'єкти. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки, зіпki, письмові пояснення спеціалістів, носії цифрової інформації тощо. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан.

Відповідно до ч. 1 ст. 239 КПК України, виконання постанови прокурора про ексгумацію трупа покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування, які на підставі пп. 11 п. «а» ч. 1 ст. 30, пп. 4 п. «а» ч. 1 ст. 34 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та Закону України «Про поховання та похоронну справу» уповноважені забезпечувати у межах їх територіальної компетенції надання ритуальних послуг, організацію та утримання місць поховань. При цьому, ефективність взаємодії із зазначеними органами та результативність самої ексгумації прямо залежить від наявності у слідчого, прокурора знань про положення цих законів і практичного врахування їх дії. Перш за все, це стосується положень Закону «Про поховання та похоронну справу», що визначають право власності на земельну ділянку, де розміщене місце поховання, та на об'єкти, розташовані на цьому місці. Наприклад, за ст. 29 цього закону власником колумбарної ніші є особа, яка придбала її за власні кошти, а намогильної споруди, склепу - особа, яка за власні кошти встановила цю споруду на могилі (місці родинного поховання). Останні об'єкти належать до приватного володіння особи, без згоди якої та/або рішення слідчого судді (в умовах воєнного стану, якщо виконання ним повноважень з об'єктивних причин неможливе, їх здійснює керівник відповідного органу прокуратури) проникнення до них і будь-які дії з ними або в них для подальшого доступу до могили, труни та тіла померлого з метою ексгумації трупа будуть означати порушення вимог ст. 233 КПК України.

Отже, результати ексгумації трупа, проведеної без письмової згоди власника намогильної споруди (склепу), яким частіше є родич померлого, або відповідної ухвали слідчого судді (постанови керівника органу прокуратури в умовах воєнного стану) про надання дозволу на проникнення до цієї споруди та пов'язаних з нею огляду трупа і подальших досліджень та дій, для забезпечення яких вона проводилася, можуть стати недопустимими у доказуванні, якщо суд вважатиме, що докази були отримані стороною обвинувачення внаслідок незаконних дій та істотного порушення прав особи.

Щоб уникнути цього ризику в ситуаціях, пов'язаних із проведенням в умовах воєнного стану ексгумації трупа з місця поховання, обладнаного намогильною споруд-

дою, й забезпечити можливість для прокурора оперувати в судовому процесі допустимими доказами, самому прокурору або слідчому, за погодженням з ним, слід завчасно звертатися з клопотанням відповідно до положень ст.ст. 233-237 КПК України до слідчого судді (керівника органу прокуратури, якщо слідчий суддя з об'єктивних причин не може виконувати свої повноваження) для отримання відповідної ухвали (постанови), на підставі якої сторона обвинувачення матиме доступ до володіння особи – намогальної споруди (склепу).

Список використаних джерел:

1. Бурчинський В. Г. Ексгумація. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 2. Київ, 1999. С. 331 – 332.
2. Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743. / за відп. ред. Ю. С. Шемшученка; упорядник : К. А. Вислобоков. Київ, 1997. 548 с.
3. Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, у кримінальному провадженні України: навч. посібник / В. І. Галаган, М. Й. Кулик, Н. С. Моргун, Ю. В. Терещенко. Київ, 2018. 113 с.
4. Конюшенко Я. Ю. Учасники проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 47. Т. 2. С. 112 – 115.
5. Денисюк П. Д., Шевчук М. М. Особливості ексгумації трупа в кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. № 5.1 (45.1). Травень, 2017. С. 32 – 35. URL : molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/8.pdf.

Оксана Брисковська*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ БЛОКУВАННЯ ВОРОЖИХ КАНАЛІВ, ГРУП, СТОРІНОК В РІЗНИХ СОЦМЕРЕЖАХ І МЕССЕНДЖЕРАХ

Інформаційна війна Росії проти України має багато механізмів та інструментів. з боку агресора, один із них є негативна пропаганда. У цей непростий час для нашої країни і світу загалом весь інформаційний простір фактично стає плацдармом, а інструментами стають телеканали, інформаційні портали, веб-ресурси, поштові сервіси, Telegram-канали, так звані, фабрики тролів, блогери, спільноти у соцмережах та інше. В умовах гібридної війни ця інформаційна агресія, що організовується та координується спецслужбами Російської Федерації зростає в рази. Існує низка труднощів та проблемних питань при спробах заблокувати такі інформаційні канали. Сьогодні недостатньо законодавчо урегульовано інтернет-простір держави. Відсутні механізми блокування певних ворожих медіа-ресурсів. Консолідація та клопітка робота всіх правоохоронних органів України поступово викорінює шкідливі інформаційні ресурси та негативний вплив окремих персоналій на інформаційний простір України. Найближчим часом будуть більш вагомими та більш помітними результати у боротьбі з негативною та шкідливою пропагандою, якщо ми зможемо покращити блокування таких каналів чи сторінок [1].

Інформаційна операція – це найскладніший вид впливу. Вони завжди багатопланові. Противником чітко оцінюються точки входу в інформаційний простір, механізми розповсюдження в соціальних мережах, електронних ЗМІ та інших ресурсах, необхідні емоційні забарвлення. Спочатку можуть бути якісь фейкові вкиди лише для того, щоб проаналізувати, як суспільство сприйме певну тему і в подальшому операція буде витонченішою, підлаштованою під конкретне завдання [2].

* Провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.